

חבל נחלתו

ופור"ר ניתן לסמוך על בעל המאור ועל הראב"ה, וכש"כ עפ"י שיטת ר"ת כפי שהבינוהו הסדרי טהרה ועבודת הגרשוני. והחזיק בדבריהם החתם סופר וכתב שמי יבוא אחריהם להחמיר, וכן פסק האגרות משה. ובלבד שינהגו הרחקות גדולות שלא יפגשו זע"ז כגון שהבעל ידליק נרות וילך לבית הכנסת והיא תחזור לביתה לאחר שיצא וקרוב לשקיעה.⁶

ונייח נפשא כזה אין להתיר מה שאסרוהו רז"ל, ואף ביום ז' לספירתה, ובפרט ביום ז' שיש הרבה שיטות שאף בדיעבד לא עלתה הטבילה.

והנה אף הוא דן דוקא שלא במקום אונס אלא באותם מקומות שהשקיעה מתאחרת, אולם לא גילה דעתו מה יאמר במקום ביטול מצות עונה ופ"ר, וניתן לדייק מדבריו שבמקום אונס דעתו להקל.

מסקנה

נראה שבמקום אונס של ביטול עונה

סימן כג

סדרי זמנים בארצות הצפוניות

אין כלל זריחה ושקיעה אלא מה שיש בהם הוא יום תמידי בן כחצי שנה, והשמש נעה בשמים ממזרח לדרום ומשם למערב ולצפון. וחצי שנה של לילה מלא וחושך גמור. במקומות הדרומיים יותר אולם סמוכים לחוג הקוטב ישנה שקיעה וזריחה אבל כיון שהשמש אינה 'ורדת' הרבה מתחת לאופק, האור שלה ממשיך ומאיר. במקומות אלו ישנה זריחה ושקיעה אבל הכוכבים לא יראו בגלל אור השמש. ולעומת אותם חודשים של אור תמידי ללא צאת הכוכבים, ישנם חודשים שבהם אין זריחה ושקיעה כלל אבל אין חושך

שאלה

זוג יהודי יוצא לטיול בנורווגיה, ושואל אימתי לאחר ז"נ אשתו יכולה לטבול לנידתה, בלילה או ביום לאחריו ובכלל איך מונים את הימים. וכיון דאתא לידן נרחיב מעט את השאלה: כיצד מקיימים מצוות והלכות התלויות בזמן בארצות הצפוניות שישנם חודשים בהם ישנה זריחה ושקיעה אך ללא צאה"כ? וכן מה דינם של מקומות הצפוניים מחוג הקוטב בהם אין כלל זריחה ושקיעה?

השאלה נחלקת לשני סוגי המקומות: אותם הצפוניים לחוג הקוטב היינו צפונה מקו הרוחב 23.5 מעלות בהן חלק מהשנה

6. הערת הרה"ג אביגדר נבנצל רב העיר העתיקה – ירושלים: לכאורה, לאור דברי השו"ע אין להקל, אלא בצירוף הסכנה לנסוע במוצ"ש לישוב אחר, דלילה זמן סכנה, הא לאו הכי אין להקל בשביל דחיית לילה אחד.

תשובת המחבר: האחרונים ידעו פסק השו"ע ובכ"ז לא החמירו בעניין ביטול עונה או פ"ר, והקלו בענין טבילה ביום השביעי סמוך לשקיעה כמה שיותר. ונ"ל שבשעת הדחק יש להקל.

מלא אלא מעין דמדומים.

הזכיר זאת הרלב"ג בפירושו לאיוב על הפסוק: "הן אלה קצות דרכיו ומה שמך דבר נשמע בו ורעם גבורותיו מי יתבונן" (פכ"ו פס' יד) וכתב כך: "בדרך שיראה זה החלק הנגלה מן הארץ בצד הצפוני תמיד ויתהו בו אלו ההיות עד המקום שיכלה בו היות האור עם החשך בכל יום ר"ל שיהיה קצת כל יום מימי השנה אור וקצתו חשך וזה דבר ימשך עד מרחב ס"ו מעלות וכ"ה דקים ועד שם נמשך הישוב לפי מה שספרו הקודמים ואולם שם יהיה יום אחד בשנה אין בו לילה ויום אחד כנגדו אין בו יום ומשם ואילך יתוסף זה השינוי מעט מעט עד שיגיע אל מה שתחת הקוטב הצפוני ויהיה שם ששה חדשים בשנה אין בהם לילה והם ימות החמה וששה חדשים בשנה אין בהם יום והם ימות הגשמים".

מצוות והלכות רבות תלויות בזמני היום או במניין ימים. כגון: כניסת שבת ויציאתה, זמן ק"ש, ציצית והנחת תפילין, ספירת ימי נדה, ספירת העומר, מילה. והשאלה היא לפי מה ינהגו שם אותן מצוות או הלכות?

תשובה

א. נדון בתחילה בענייני ארצות הסמוכות לקוטב. בפרקי דרבי אליעזר (פרק נא) נאמר: "המופת הששי מיום שנבראו שמים וארץ

השמש והירח והכוכבים וכל המזלות היו עולין להאיר על הארץ ואינן מערערין זה עם זה, עד שבא יהושע ועשה מלחמתן של ישראל, והגיע ערב שבת וראה בצרתן של ישראל שלא יחללו את השבת, ועוד שראו חרטומי גוים כובשים במזלות לבא על ישראל, מה עשה יהושע פשט ידו לאור השמש ולאור הירח והזכיר עליהם את השם ועמד כל אחד במקומו ששה ושלשים שעות עד מוצאי שבת, שנ' וידום השמש וירח עמד עד יקום גוי אויביו ויעמד השמש בחצי השמים ולא אף לבא כיום תמים, וראו כל מלכי הארץ ותמהו שלא היה כמהו מיום שנברא העולם, שנ' ולא היה כיום הוא לפניו ואחריו לא יהיה כן לשמוע ה' בקול איש כי ה' נלחם בישראל".

וכתב על כך בהגהות הרד"ל (אות א): "ולכאורה מהך דהכא (דכיון דלא שקעה להם החמה [אף שידעו שכבר עברו כד שעות של ע"ש לא נחשב לשבת רק] כיומא אריכתא של ע"ש הוא) יש קצת סמך לאותן מדינות הסמוכות לצירים ואצלם משך כמה ימים רצופין יום בלא לילה או לילה בלא יום, שהכל יהיה נחשב אצלם כיום או כלילה א' (ודלא כהאומרים שראוי להם לימנות כל כ"ד שעות ליום אחד וכשכלו ו' פעמים כ"ד שעות יקדשו השבת עי' תשובת הרדב"ז ח"א סי' ע"ו), מיהו מעובדא דאשכבתא דרבי דאמר' בירושלמי פי"ב דכתובות' דתלי לון יומא עד שבאו לביתם וצלו להם דג והדליקו את הנר ואח"כ קרא הגבר ושריין מציקין שמא חללו את השבת

1. בירושלמי כתובות (פי"ב ה"ג) נאמר כך: "רבי נתן בשם רבי מנא מעשה ניסים נעשו באותו היום ערב שבת היה ונכנסו כל העיירות להספידו ואישרוניה תמני עשרה בניסן ואחתוניה לבית שריי ותלת לון יומא עד שהיה כל אחד ואחד מגיע לביתו וממלא לו חבית של מים ומדליק את הנר כיון ששקעה החמה קרא הגבר שרייא מציקין אמרין דילמא דחללינן שובתא ואתת בת קול

חבל נחלתו

עד שיצאת ב"ק וכו', משמע דאף דנקדה להן החזמה מ"מ כיון שידעו שעברו כ"ד שעות של יום ו' יש לחזוש לחילול שבת, ויש לחלק בין הך דהכא דיהושע שנקדה החזמה בכל העולם להיא אשכבתא דרבי שלא נקדה להם החזמה רק ה' האיר לעיניהן של העוסקים באשכבתא כאלו הוא יום אבל לכל העולם כבר היה לילה, ולכן נצטערו וחששו לחילול שבת (ומעתה לאלו שסמוכים לצירים אולי אפשר לדמותן להא דאשכבתא דרבי ג"כ וצ"ע)."

על אף שהמדובר בדברי אגדה מביא הרד"ל ראייה מכאן שאם באותו מקום יש יום ארוך בן כמה וכמה ימים או לילה מתמשך יחשב הכל כיום אחד. אולם מהמשך דבריו הסתפק אף בראייתו ומצדד שתושבי הקטבים יימשכו בספירת הימים אחר אלה שבשאר העולם.

ב. בפירוש תפארת ישראל למשניות (ברכות בועז ספ"א) התייחס לכך והגיע למסקנה שונה וכך כתב: "ולכאורה יש להסתפק ג"כ במי שקרה לו שיבא בקיץ סמוך להנארדפאל (=קוטב הצפוני) ששם יש איזה חדשים רצופים בקיץ יום ממש, ורואים החזמה מקפת כל האופק סביב מזרח דרום מערב צפון והאיך יתנהג הישראלי הבא לשם עם הספנים שהולכים לשם לצוד התניניים הגדולים (=לוייתנים) מתי זמן תפילתו וק"ש שחרית וערבית ומתי ישבות שבתו? י"ל שם סימן אחר יש לו דשם השמש מקיף מכל הד' רוחות כל כ"ד שעות, א"כ יודע שכל הקפה אחת שתעשה השמש ידע שהוא יום אחד וא"כ אם יבוא לשם לפי חשבוננו ביום א' ידע

שהקפה השביעית שתעשה השמש היא יום השבת, ואע"ג שזמן שחרית וערבית שלו לא ידע, ועי"ז לא ידע ג"כ מתי זמן כניסת השבת והאיך יתנהג אם כפי תושבי איירפא או כפי תושבי אמעריקא והרי ידוע שב' מדינות הללו אחת מונחת על פני כדור הארץ מצד א' והאחרת ממולה ממש מתחתיה, וא"כ כשמקדשין השבת באירפא הוא תחילת עש"ק באמעריקא, וכשמבדילין במו"ש באירפא הוא שחרית יום השבת באמעריקא... ועכ"פ נ"ל שאם עשה אז מלאכה אינו חייב מיתה ולא חטאת דלא עדיף ממי שהלך במדבר ואינו יודע מתי שבת (כשבת דף סט ע"ב). ולפ"ז אם יהיו שם (=בקוטב הצפוני) א' מאמעריקא וא' מאירפא כ"א ישמור שבתו לפי המקום שיצא משם ואין חיוב סקילה וחטאת לשום אחד מהן מדאין חייבין כן רק מדרבנן... אבל במדינות צפוניות כעירנו וכדומה עדיין לא ידענו מתי זמן ציצית וק"ש...".

מתבאר מדבריו שבאזור הציר הצפוני כיון שהוא יום (או לילה) ארוך וניתן למנות את מעגלי השמש בשמים ולפי זה לקבוע את הימים אולם אין בפועל זריחה ושקיעה וכד', ולדעתו אף אחד לא חייב חטאת על מלאכת שבת כיון שאינו יודע את את סדרי הימים. ולכן סבור שהם יצטרכו לקבוע שבת לפי המקום ממנו הם הגיעו, ואע"פ שיצא מכך פרדוקס ששנים בבית אחד באזור הקוטב יהיו ביניהם הפרשים של שתיים עשרה שעות בשמירת שבת בכ"ז כך דעתו.

ואמרה להון כל מי שלא נתעצל בהספידו של רבי יהא מבושר לחיי העולם הבא בר מן קצרה כיון דשמע כן סליק לאיגרא וטליק גרמיה ומית נפקת ברת קלא ואמרת ואפילו קצרא".

אר"י וכהכוזרי הנ"ל. אבל אי נאמר כאותו צד בפרקי דר"א שמפני צרתן של ישראל שלא יחללו שבת העמיד השמש ועדיין יום מקרי, א"כ ה"ה דבאותן מקומות לא שייך ימים, וליכא שבת מן התורה שמה, ואולי אף מדרבנן לא, דבאמת גם זה לא מצינו בש"ס שגזרו שמה שבת, ולא דמי להולך במדבר וכנ"ל ודו"ק. (שוב הראוני ברד"ל בפרקי דר"א שם בהג"ה אות א' שהרגיש בהנ"ל עיי"ש, ומשורת הרדב"ז ח"א סי' ע"ו לגבי מדינות הצפוניות).

ועוד מקשה: "וביותר תקשה דמה נעשה לאחותינו ביום שידובר בה שבעת ימים תהיה בנדתה וכן וספרה לה שבעת ימים, וזה מן התורה ובכרת תליא מילתא. וכבר בא מעשה לידי בפקיד גדול בצבא ארצה"ב ששאל לפני ע"ד משרתו שהוא באלטקה במקום שכמה חדשים לילה ואשתו עמו ומה יעשה לימי ספירתה, והאמת אגידה ולא אכחד שלא ידעתי מה להשיב. ובדברי המור וקציעה בסי' שד"מ גרפא שאומר למנות כ"ד שעות וכנ"ל, נראה שרק מדרבנן קאי, מדסיים עלה וז"ל, כדרך שנזכר לעיל להולך במדבר, וזה רק מדרבנן כמ"ש הפוסקים באו"ח שם, והיאך נפסוק כן גבי איסור כרת ח"ו, והיאך שייך שמה ובא השמש וטהר, ואימתי תעשה הפסק טהרה.

"ומה עם דיני וסתות, ובפרט למי שבא מהמקומות שבהם אור וחשך משמשין ביום ובליילה, וזה שייך נמי כשכמה חדשים עפ"י התורה יום, ולענין וסתות בחמה ולבנה תליא מילתא ובהילוך המזלות כאשר האריכו בזה הפוסקים [ענין פלתי סי' קפ"ד ס"ק ד' ובחור"ד שם בחידושים ס"ק י"ב], וכשבא לאותן מקומות מה דיניהו. וכן אם יש לה וסת בשאר חדשים שמה, ואח"כ באותן חדשים שכולו יום או לילה אימתי היו וסת

ג. באחרוני זמננו מצאתי רק בשו"ת דברי יציב (או"ח סי' קח) שדן בשאלה בהרחבה.

לאחר שהביא עיקר דברי התפא"י, מסיק שלגבי תפילות כיון שרואים אימתי השמש במזרח או במערב ממילא יכולים להתפלל לפי מקום השמש את התפילה הראויה. ומכריע לגבי שבת שלא ינהגו לפי המקום ממנו הם הגיעו, כפי שכתב בעל תפא"י, אלא לפי ארץ ישראל כיון שעיקר קביעות הימים היא עפ"י ארץ ישראל וזאת לפי דברי המור וקציעה (סי' א) עפ"י דברי הכוזרי והרמב"ן.

אח"כ עובר לדון האם ניתן לספור ימים ללא ערב ובוקר בפועל, ומקשה: "אך להלכתא כיון שהקרא צווח, ויהי ערב ויהי בקר יום אחד, וסוף סוף ערב כטעם חשך להאבן עזרא [בראשית א' ה'] שנתערבו הצורות ובקר שיוכל אדם לבקר בינות הצורות עיי"ש, והובא ברמב"ן שם, א"כ יום אחד היינו כשנערב ובקר בו, ונאמר שאם אין ערב ובוקר אין יום אחד, ובמציאות באותן המקומות שלא שייך ערב ובקר לא שייך המציאות של יום אחד ויום שני, ואנה נמצא בחז"ל שבלי ערב ובקר יש סדר ימים".

ומסיק שהיא מחלוקת בין המדרשים ובין מפרשי המדרש: "עכ"פ תלוי באשלי רברבי, ולהיפ"ת בב"ר פל"ד סי"ג מציאות יום שייך אף בלי ערב ובוקר מקרא דיום אחד יודע לה' וגו'". ובהמשך כתב: "ועכ"פ יש לומר שבהנך מקומות שהשמש סובב ומאיר להם ששה חדשים, שתלוי הך דינא בהנ"ל, שאם היום תלוי במדת יום ולילה וכהיפ"ת מקרא דיום אחד יודע לה', שימים שייכי אף בלא ערב ובוקר, א"כ שייך גם התם שבת מן התורה, והקביעות יש לומר כהקביעות של

חבל נחלתו

ניסן ותשרי דאף שני"ז יהיה חומר בכניסה עכ"פ עי"ז יהיה קולא ביציאה במוצאי שבת. וכמו"כ יש להסתפק לענין ק"ש של ערבית ותפלה ותענית... אולם עיקר ספקתינו הוא רק במדינה צפונית בקיץ שאין שם לילה ממש כלל רק נשף ביוני ויולי, מתי יהיה זמן ק"ש ותפלה וציצית ושבת".

דן בדברי התפא"י בדברי יציב (שם אות יב): "ובגוף הדבר יש לעיין, שהתפא"י שמה בריש דבריו לגבי מדינות צפוניות התחיל מתי יהיה זמן ק"ש ותפלה וציצית ושבת, ולבסוף השמיט שבת. ויל"ע אם הספק רק בזמני כניסת ויציאת השבת, או דיש להסתפק בכלל שבת, כיון שסוף סוף לילה כיום יאיר ובחצות הלילה יכול להכיר בין תכלת ללבן א"כ ימאז הוא, לדעת ר"ת [שבת דף ל"ה ע"א בתוד"ה תרי"ן שבצאה"כ תליא מילתא שהוא מהלך ארבע מילין לאחר תחלת השקיעה וכשהחשיך, וא"כ אם לילה כיום יאיר לאו לילה הוא. ובפרט שבמנחת כהן במאמר ב' פרק ב' ופ"ג, והרב בעל התניא בסידור שלו בסדר הכנסת שבת, והגר"א בסי' רס"א ס"ב ס"ק י"א ובכמ"ק, הסכימו שהכל לפי האופק של אותו מקום, והמציאות כן הוא שהחשך ואור והתגלות הכוכבים תליא לפי מצב האור, שבהתמעט האור נראין הכוכבים, שהכוכבים באמת ג"כ ביום המה וכנראה להיורדי בורות עמוקים או באמצעות מיני זכוכית והוא בחוש ממש ועיין בחו"י שמה, אך האור מעכב ראייתם כשרגא בטיהרא, וזה מציאות ממש שאי אפשר להכחישו ולחלוק עי"ז, וא"כ ע"כ שתלה ראיית הכוכבים באופק לפי החשבון ששמה האור בעת ההוא לפי מהלך השמש וז"ב, ועכ"פ כיון דיום הוא א"כ גם שמה יפול השאלה מתי יהיה שבת שהוא יום השביעי,

שלה, ואם יש לה וסת מה הדין בחדשים שאז"כ אם הוה זה הפסק, וכמה שאלות המסתעפות מזה. ולענין אותו ואת בנו לא תשחטו ביום אחד שהוא לאו מן התורה, מתי יפסוק היום אחד. ומה יהיה הדין למילה וביום השמיני ימול, ואימתי שייך ביום השמיני. ופדיון הבן חדש ימים. והיאך אפשר היה לדורי דורות לדור שמה כיון שח"ו במדינות הצפוניות אין בהם קיום מצוות התורה מהנהגים בזמן הזה".

עולה שבמקומות הצפוניים לחוג הקוטב, הרי זה ספק גדול במצוות התלויות במצבי הזריחה והשקיעה או צאת הכוכבים אימתי לנהוג בהם, ואף לגבי כניסת שבת ויציאתה קשה מאד לדון שם וצריכים לתלות זאת או לפי זמני ארץ ישראל או לפי המקום ממנו הם באו ועדיין הדבר צ"ע.

ד. בניגוד לאזור הצפוני לחוג הקוטב שם לא חיו יהודים והשאלות היו בעיקר תאורטיות, הרי בערים צפוניות שהן מדרום לחוג הקוטב השאלות היו ועדיין מעשיות מאד שכן יהודים ישבו בהן, ובהן להכרעות מתי מתחיל היום ומתי הוא נגמר יש השלכה בתחומים שונים.

כתב התפארת ישראל למשניות (ברכות בועז ספ"א) בראשית דבריו שם: "מסתפיקנא במדינות הצפוניות כמו בעירנו דאנציג או קאפפננהאגען ושטאקהאלם וכדומה ששם בכל חודש יוני ויולי לילה כיום יאיר ולכה"פ גם בחצות הלילה יכול להכיר בין תכלת ללבן מתי זמן ק"ש וציצית, וא"א לומר שנשער שם כפי מה שהוא בניסן ותשרי שהרי מעשים בכל יום בחג השבועות אותן שנעורים כל הלילה מיד כשיבקע השחר מתפללים, אלמא שאין משערים אחר עלות של ניסן ותשרי. ותו כי ח"ו גם לענין שבת ניזל במקומות הנ"ל אחר

רק בהנארדפול, אבל במדינות הצפוניות דוריצה ושקיעה איכא, שפיר שייך יום ולילה בשקיעת החמה אף דליכא צאה"כ ודו"ק.

"ואולי לזה המור וקציעה שתמיד דרכו בקצרה, דייק כאן באריכות בלשון הזהב לשון קודשו, ותחת הקוטב לא יום ולילה כלל אלא כל השנה כולה הן ביה"ש שמה לפי שאין באותו מקום עלית ושקיעת השמש כי המשוה הוא אופקס א"כ כיצד יעשו שם בשבת עיי"ש, וריינו שעיקר ספיקו מחמת שאין שמה עלית ושקיעת השמש, **כי אילו היה עכ"פ שקיעת השמש באותו מקום, הוה יום שנתכוונה תורה כתוכנים וכאבן עזרא** ודו"ק בס"ד.

"וא"כ הגם שיש להחמיר עד כמה דאפשר ולהמתין זמן ביה"ש של הגאונים ולהדר עד זמן היותר חשוך שבשמה באותו עת, אבל באותו עת כבר הוא לילה, דאי לאו הכי א"כ יתבטלו כל דיני יום ולילה, ובטלה תורה ח"ו באותו מקום ודו"ק. והרוצה להחמיר בתוס' שבת ויר"ט תבא עליו ברכה, אבל לא שיהא חומרא דאתי לידי קולא, וגם לא חומרי דסתרי אהדדי וכאשר הערתי. והנה מי אנכי ומה כוחי וחד"ו לסמוך עלי הצעיר בישראל והקטן בדעת, מ"מ אם יסכימו חכמי הדור נלפע"ד דמש"כ נכון בס"ד".

ואח"כ דן לגבי כמה מצוות והלכות האם אפשר לנהוג בהן קודם זמנם.

ה. ושמעתי מי שטען שא"כ בארצות אלו אין לנו לחוש למראה עיניים אלא כשם שעלות השחר וצאת הכוכבים נקבעים לפי המצב האסטרונומי היינו כמות המעלות מתחת לאופק כן לגבי אותם מקומות צפוניים אם השמש הגיעה לחמש מעלות מתחת לאופק וזה הזמן שאנו קובעים בו צאת הכוכבים (4 דקות = מעלה אחת) הוא

וכמו שעורר התפא"י לגבי הנארדפול. וגם שלפי האמת לרוב הפוסקים ומפרשי הירושלמי דלהלן עמוד השחר תחלת ביאת החמה, וכיון שכן באותן מקומות שהחמה אינה מתרחקת משמה כיון שלילה כיום יאיר, הרי יום הוא ודו"ק".

ועל כן מסיק כך (אות טז): "ולזה אמרתי לנפשי שההכרח לומר, שהגם שהמנחת כהן במבוא השמש מאמר א' פ"א פ"ב ופ"ו וש"פ יצאו בחזק יד נגד דעת הראב"ע וחכמי המזלות שגבול יום הוא מהנ"ח עד שקיעה"ח, כאשר כתב האבן עזרא בפרשת יתרו [שמות י"ח י"ג] על הפסוק מן הבקר עד הערב שמערב עד ערב תשבתו שבתכם הוא בשקיעה"ח ורק חכמים הסיפו מחול על הקדש לצאה"כ ובקר האמת הוא בזרוח השמש, ובכמה מקומות ביאר זה דעתו [עיי' פרשת בא י"ב ו', וע"ע להלן בסוף סימן זה]. ושאר פוסקים כתבו שזה נגד דעת חכמי הש"ס שהוכיחו מן הכתובים שעד צאה"כ יממא הוה. מ"מ אפשר כיון שבש"ס ברכות ב' ע"ב ומגילה דף כ' ע"ב, מה ואומר וכ"ת משעלה עמוד השחר לאו יממא הוא ומכי ערבא שמשא ליליא הוא ואינהו מקדמי ומחשכי ת"ש והיה הלילה למשמר עיי"ש, ורואים שחכמי הש"ס ס"ד למימר הכי, ורק קרא דוהיה גלי דמענה"ש ועד צה"כ יממא, מ"מ יש לומר שפיר שזה רק בירושלים וכדו' דשייך עה"ש וצאה"כ, התם הוה יממא מענה"ש עד צאה"כ, **אבל באותן מקומות דלא שייכא, ואולי ג"כ בחדשים דלא שייך בהו עה"ש וצאה"כ, אין למדין אפשר משאי אפשר, והדרין לסברתן בס"ד כהתוכנים דיום תליא בחמה, וזריחתה ושקיעתה קובעת יממא**, וזה נכון מאוד בס"ד.

"ולזה התפארת ישראל לא נסתפק לגבי שבת

חבל נחלתו

הדברי יציב שאזלינן בתר זריחה ושקיעה ולא אחר עה"ש וצה"כ. אולם גם אחרי קביעה זו צריכים להחליט מה הזמנים המדויקים בענין צה"כ ועה"ש. ונראה שיש להאריך עד שעה או שעתיים אחריהם ואז לקבוע את הזמן לצה"כ, ושמעתי שבארצות סקנדינביה נהגו להוציא שבת בחצות, וכן לטבול – נדה הסופרת נקיים תהא מותרת לטבול רק אחר חצות. ולכן לגביה מן הראוי שתטבול רק למחרת לפנות ערב משום סרך בתה² (עי' סימן ???).

הדין לזמני עלות השחר וצאת הכוכבים שם באזורים הצפוניים.

ולענ"ד אין הדברים ברורים, שכן דוקא בא"י באופק מסויים יהיה כן לוח הזמנים, אולם במקומות אחרים הזמנים מתארכים הרבה יותר והמעלות במקום מסויים נקבעו לפי הראיה ולא להיפך, וא"כ במקום שאין מראה עיניים שוב לא יהיה ניתן לברר לפי המעלות מתחת לאופק מתי עלות השחר ומתי צאת הכוכבים. ולכן מוכרחים לחזור לקביעתו של

סימן כד

מקוה ע"ג מקוה

זו, אולם כיון שנשאלתי אענה חלקי, וה' יצילנו משגיאות.

ב. המקוה עפ"י שיטת חב"ד באזורנו בנוי מבור טבילה הבנוי על גבי אוצר של מי גשמים כאשר בין הבור לאוצר שני חורים בגודל שפופרת הנאד, הבור התחתון מלא לגמרי (כולל עובי הרצפה בחורים), ואת מי בור הטבילה מחליפים לפי הצורך במים שאובים (שאינם מוזרמים ע"ג קרקע), אשר בינם לבין האוצר ישנה השקה קבועה. כאשר מרוקנים את מי הבור המים שבאוצר אינם נחסרים וכל הבא לתוך הבור מושק למי האוצר.

היתרונות הגדולים של מקוה כזה הוא בכך שמי האוצר אינם מתחלפים שהרי הם קרים ומי הבור חמים ואין דרך המים החמים להתערב בקרים אלא דרכם להיות

שאלה

בישובנו אין עדיין מקוה טהרה לנשים והן נוסעות לישובים שכנים. נשאלתי האם יש עדיפות שנשים טבולנה במקוה שנבנה עפ"י הדרכת רבני חב"ד בצורה של מקוה על גבי מקוה, או נשים תיסענה למקואות אחרים באיזור, ששם המקוה בנוי כשהאוצרות מהצדדים הן אוצר זריעה והן אוצר השקה?

תשובה

א. הלכות מקואות הן הלכות קשות, מרובות ומסועפות. כמו"כ התיאורים של מבני מקואות וכל הקשור בהן לעתים אינו עולה ברור מלשון הפוסקים, ולכן עדיף לתלמיד כמוני שלא יחוה דעתו בשאלה

2. הערת הרה"ג אביגדר נבנצל רב העיר העתיקה, ירושלים: שמעתי מאדמו"ר הגרשז"א זללה"ה דמפני הספיקות שיש במקומות אלו אין ראוי ללכת שמה.